

Zlata ŠUNDALIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera

CARSTVO PLANTAE U PROPOVJEDNIČKOME ŽANRU

U referatu je pozornost usmjerena na proznu dionicu kajkavske književnosti 18. stoljeća. Riječ je o kajkavskim pobožnim pripovjedačima, koji su pišući/govoreći svoje propovijedi postajali i pripovjedači, jer su u svoje *duhovne razgovore* unosili razne priče, anegdote, bajke, često s fantastičnim elementima. Ovakvu je prozu započeo pisati u 17. stoljeću Juraj Habdelić, a u 18. stoljeću nastavili su je pisati pisci kao što su: Juraj Mulih, Štefan Zagrebec, Štefan Fuček i drugi. U ovom je radu posebna pozornost usmjerena na propovijedi Štefana Zagrepca (Zagreb, 1669. – Zagreb, 1742.), kajkavskog propovjednika i pripovjedača. Kako je njegovo jedino djelo – *Pabulum spirituale ovium christianarum... / Hrana duhovna, ovčic keršćanskeh...* – objavljeno u pet knjiga (I. svezak u Zagrebu 1715., II. svezak u Klagenfurtu 1718., III. svezak u Zagrebu 1723., IV. svezak u Zagrebu 1727. i V. svezak u Zagrebu 1734.) na više od 3000 stranica, u ovom je radu riječ samo o posljednjoj, petoj knjizi iz 1734. godine. U radu se istražuje poetika Zagrebčevih propovijedi, a posebice uklopljenost i značenje biljnoga svijeta.

Ključne riječi: *kajkavski pripovjedači, Štefan Zagrebec, Hrana duhovna, propovijed, biljka*

U sistematizaciji života na Zemlji naglašava se postojanje dviju skupina živih organizama, *carstva Animalia* (životinjski svijet) i *carstva Plantae* (biljni svijet). Moderna znanost (Ernst Haeckel) predlaže uvođenje i trećega carstva – *carstva Protista* – kao „polja temeljnog jedinstva biljnog i životinjskog svijeta“ (Visković, 1996: 23). U biosferi (biljke i životinje) biljke su ipak „pretpostavka za svaki drugi život. Kao 'minimum' viših oblika života, one mogu postojati i u odsustvu životinja, dok je postojanje životinja nemoguće bez biljaka“ (Visković, 2001: 51). Na koji način, uolikoj mjeri i s kojim funkcijama biljke mogu biti uključene i u književni tekst, odnosno u propovijedi 18. stoljeća, istražiti ćemo na primjeru kajkavskog pisca Štefana Zagrepca, odnosno svjetovnoga imena Matije Markovića (Zagreb, 1669. – Za-

greb, 1742.), i njegovih propovijedi iz petog sveska *Hrane duhovne*, objavljenih 1734. godine.

1.

O zagrebačkom kapucinu Štefanu Zagrepču, odnosno o Matiji Markoviću kako mu je bilo pravo ime, propovjedniku i govorniku rođenom 1669. godine u Zagrebu¹, najopširnije je do danas pisala Olga Šojat. Riječ je o tekstu objavljenom 1978. godine (Šojat 1978: 1091-1121), u kojemu je autorica dala i prikaz literature koja je do navedene godine bila napisana o ovome piscu. Autoričin prikaz pokazuje paradoksalnu situaciju – riječ je o značajnom piscu stare kajkavske književnosti, a naše mu povijesti književnosti dodjeljuju tek redak i pol ili nešto više teksta, a ponekad čak ni toliko. László Hadrovics kaže da je on jedan „od najvećih a danas najmanje poznatih prozaista hrvatske književnosti“ (Hadrovics 1982: 169), kojemu uz Antuna Vramca, Baltazara Milovca, Jurja Habelića, Ivana Belostenca, Mihajla Šimunića, pripada vidno mjesto u kajkavskoj propovjedničkoj literaturi. Značajniji je pomak učinjen u radovima Franje Galinca, Nikole Stanka Novaka², Krešimira Georgijevića, dok su izvadke iz Zagrepčeve *Hrane duhovne* objavili Vladoje Dukat (*Sladki naš kaj*, 1944), László Hadrovics (*Kajkavische Literatur*, 1964), Valentin Putanec (u časopisu *Kaj*, I, br. 7-8, 10 iz 1968. godine i *Kaj*, II, br. 12 iz 1969. godine), Olga Šojat (u časopisu *Forum*, br. 6 iz 1978. godine), Josip Bratulić (*Hrvatska propovijed od svetoga Metoda do biskupa Strossmayera*, 1996), odnosno Hrvojka Mihanović-Salopek (*Iz duhovnog perivoja*, 2006). Nakon obilježene 330. obljetnice rođenja (1669 – 1999) (Krušelj-Vidas, 1999), pojavio se još jedan izbor, koji je priredila Divna Zečević (Zečević, 2000).

U novije vrijeme Zagrepčeva *Hrana duhovna* privlači pozornost svojim stilom i kompozicijom³ (Hadrovics 1982), žanrovskom pripadnošću, da-

¹ Sve do godine 1962. u hrvatskoj se književnopovijesnoj literaturi nije navodilo i svjetovno ime Štefana Zagrepča. Dopunu je unio Nikola Stanko Novak u svojoj seminarskoj radnji pod naslovom „P. Štefan Zagrebec i njegov doprinos za hrvatski jezik i književnost“. Druga značajna korekcija, koju je Nikola Stanko Novak unio u životopisne podatke Štefana Zagrepča tiče se godine rođenja. On je otkrio „(...) da se Matija Marković / Štefan Zagrebec rodio 1669, a ne 1688, kako je to općenito bilo prihvaćeno.“ (Šojat 1978: 1092). Iako je Novak unio bitne dopune u životopisne podatke patera Zagrepča, oni se u stručnoj literaturi uglavnom ne navode, jer je Novakov rad ostao u rukopisu.

² Novak, Nikola Stanko. 1962. *P. Štefan Zagrebec i njegov doprinos za hrvatski jezik i književnost* (seminarska radnja pohranjena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kao rukopis, pod signaturom NSK, R 7706).

³ Zagrebec u svojim propovijedima nije originalan u današnjem značenju riječi; on je originalan u izboru već postojeće građe, u njezinu komponiranju i stiliziranju. Kompozicija je jednostavna i jasna: uvod (jedna do dvije stranice) započinje razvedenom

kle kao barokna propovijed (Januš 1994; Pajur 2004), a ne samo kao tekst koji je zanimljiv zbog svoje tematsko-motivske razine (npr. motiv nesretne i gonjene djevojke /Galinec 1936/, edipovski motiv u obliku grješne ljubavi majke sa sinom, Ezopove basne o poljskom i gradskom mišu, o bogatašu i njegovu veselom sustanaru postolaru, kao i neki drugi /Galinec 1934/1935/).

2.

Hrana duhovna je glavno djelo patera Štefana, objavljeno u pet svezaka (ili *strana*, kako ih sam autor naziva). U ovom je radu pozornost usmjerena samo na jedan, posljednji, peti svezak, koji je objavljen u Zagrebu 1734. godine, i to na njezin prvi dio koji broji 336 stranica. U literaturi se može pročitati da: „Svaki svezak ima pet do šest stotina stranica, tako da čitavo djelo obuhvaća ukupno 3115 stranica. (...) U kajkavskoj ga književnosti po opsegu nadmašuje samo hagiografski zbornik *Cvet sveteh* (3760 stranica) Hilariona Gašparotija“ (Šojat 1978: 1094). Peti svezak to doista i potvrđuje, jer broji ukupno 664 stranica.

Naslovnica je dvojezična, na latinskom i kajkavskom: *PABULUM | SPIRITUALE | ovium christianarum, ..., odnosno HRANA | DUHOUNA, | ovchicz kerschanzkeh...*

U literaturi je već zapisano da svaki svezak Zagrepčeve *Hrane duhovne*, pored ostaloga, ima *predgovor*, u kojemu treba gledati originalan piščev tekst, u kojemu on iznosi vlastite misli. Peti je svezak u odnosu na rečeno ipak drugačiji, jer ima dva predgovora (o čemu se u literaturi o *Hrani duhovnoj* nešto manje govori), što nadalje znači i dva zasebna dijela koja su odijeljena i paginacijom, jer svaki dio započinje označenom prvom stranicom. Prvi je predgovor naslovljen kao „Predgovor k pobožnomu štavcu“⁴ (NT⁵, nepag. 3-4), a drugi ima naslov „Predgovor zverhu desetereh zapovedih Božijeh“ (DBZ, 1-4).

pričom iz Biblije, antičke književnosti, svjetske povijesti, svakodnevnog života, vlastitih snova ili meditacijom; slijedi glavna tema propovijedi koja se dijeli na više manjih cjelina, a u završnom se dijelu daju dobri savjeti u svezi s određenim grijehom (v. Hadrovics 1982: 171)

⁴ Citate iz djela donosimo kurzivom na način transkripcije (znakovima suvremene hrvatske latinice bilježimo pretpostavljeni izgovor u 18. stoljeću). Istim se načinom poslužila i Olga Šojat, donoseći izbor iz *Hrane duhovne* (Šojat 1978).

⁵ Citate iz Zagrepčevih propovijedi donosimo tako da u zagradu stavljamo skraćenicu naslova i broj stranice na kojoj se citat nalazi. Skraćenicom NT označujem naslov prvog dijela knjige *Hrana duhovna*, koji glasi „Prodeke zvrhu nedelj Trojačkeh“ (=NT), a skraćenicom DBZ označujemo naslov drugoga dijela, koji glasi „Prodeke zverhu desetereh Božijeh zapovedih“ (=DBZ). Navedeno je potrebno zbog činjenice što se peti svezak *Hrane duhovne* sastoji, kako je već rečeno, od dva dijela.

U *prvom* je predgovoru objašnjen naslov djela, kompozicija, sadržaj, izvori i situacija u kojoj djelo nastaje. Naslov je objašnjen razvedenom faunsko-florealnom usporedbom: svoje *ovčice* (vjernike) *pastir duhovni* (Zagrebec) hrani *hranom duhovnom* (riječima Božjim) i zbog toga im daje i *peto breme svakojakih travica* (peti svezak *Hrane duhovne*). Navedeni je peti svezak komponiran iz dva dijela (*travice postavil sem vu dve bremena*, NT, nepag. 3): u prvome se nalazi 24 propovijedi, jer je *prodeke zverhu tuliko nedelj Trojačkeh* (NT, nepag. 3), a u drugome je dijelu samo 21 propovijed na temu *Deset Božjih zapovijedi*. Sadržajno propovijedi profilira istinitost, pravičnost, korisnost, didaktičnost i jednostavnost, kako bi ih *vsaki najpriprosteši mogel razumeti* (NT, nepag. 3), a sam autor posebice izdvaja teme u duhu barokne antitetičnosti: smrt tijela i duše, opći i pojedinačni Božji sud, nebeska ljepota i paklenska strahota, muke u purgatoriju, dobra djela kojima su si sveci i svetice zaslužili nebesku diku i grijesi kojima su si grješnici zadobili paklene muke. Navedene su teme potvrđene *vsakojačkemi lepemi peldami i hištorijami* (NT, nepag. 3), koje svoj izvor, prema Zagrepcu, imaju u *Svetom pismu*, u djelima svetih naučitelja i pisaca, u djelima rimskih i poganskih pisaca, ali i u nekim drugim područjima, koja on ovdje ne navodi (npr. *neke pelde i hištorije* zadiru i u područje staroga novca⁶). U ovom predgovoru Zagrebac piše i o sebi, o slabljenju vida koji mu sve više ograničava pisanje: *Hoću reći, konec je došel jakosti moje, koju je starost potrla i već neg napol slepoga vučinila, ar na levo nikaj, a na desno kruto malo vidim oko. I tako pisanju već knjig pri mene je konec došel.* (NT, nepag. 4)

U *drugom* je predgovoru samo prepričan onaj dio iz *Svetoga pisma* u kojemu se objašnjava kako je i zašto Svevišnji obznanio Mojsiju deset Božjih zapovijedi: nakon što je Adam zaboravio veliku čast koju mu je Bog udijelio učinivši ga gospodarom zemaljskoga raja, prvi su ljudi zaboravili svoje *naturalске zapovedi* i počeli se klanjati mnogim nijemim stvarima (npr. *kačama, posojima, bažiliškušima*). Da bi se *grešno ljuctvo* vratilo na pravi put, Bog je svojom božanskom rukom na dvije ploče zapisao Mojsiju deset Božjih zapovijedi, koje postaju perikopama u propovijedima koje slijede.

Nakon prvog, odnosno nakon drugog predgovora slijede glavna poglavlja, koja podrazumijevaju propovijedi za određenu nedjelju tijekom crkvene godine: u prvome su dijelu one eliptično naslovljene pa tako npr. prva glasi „Na dan S.Trojstva“ (NT, 1), što trebamo razumjeti kao **Prodeka na dan S.Trojstva**, dok su u drugom dijelu naslovi poglavlja cjelovita, pa tako prvi glasi „Od prve Božje zapovedi. Prva prodeka“ (DBZ, 1).

⁶ Da bi svojim slušateljima objasnio da se Bog prema nama odnosi onako kako se mi odnosimo prema Njemu, propovjednik donosi priču o *penezu* (novcu), koji je dao izraditi Maksimilijan Cezar (NT, 71).

3.

U literaturi o Zagrepčevim propovijedima već je zapisano da: „Postići kompozicijski sklad u tako opsežnu djelu kao što je *Hrana duhovna*, nije bio ni jednostavan ni lak posao, ali pater Štefan izvršio ga je s uspjehom: svaka je propovijed zaokružena cjelina, u svakoj se pisac strogo pridržava određene teme, a sve zajedno čine jedinstven zbornik propovijedi za sve nedjelje godine.“ (Šojat 1978: 1096) Zbog navedenoga u ovome radu pozornost usmjeravamo na neke druge sastavnice propovijedi, a to je istraživanje biljnog i nešto manje istraživanje životinjskoga svijeta te njegovu funkcionalnu uklopljenost u propovjedničku građu prvoga dijela zbirke. Za navedene potrebe proveli smo istraživanje flore u okviru dvaju tabličnih prikaza: prvim se dokumentira vrstovna raznolikost (*Tablica 1* – Biljni svijet u *Hrani duhovnoj*), a drugim se prikazuje učestalost pojavljivanja florealnih leksema (*Tablica 2* – Čestotnost pojavljivanja biljaka u *Hrani duhovnoj*). Na kraju se dobiveni rezultati interpretiraju.

Florealni svijet u *Hrani duhovnoj* prema našem istraživanju broji preko dvadeset sastavnica, koje u tabličnom prikazu izgledaju ovako:

Tablica 1 – Biljni svijet u *Hrani duhovnoj*

REDNI BROJ	NAZIV BILJKE	NAVODI IZ DJELA	UKUPNO
1.	citronsko drevo	Videl sem grešnika izvišenoga kakti citronzka dreva vu Libanu (NT, 189);	1
2.	cvet	postavljaju vence vsakojačkoga cvetja (NT, 21); videči se ada vu pogibeli prelepi cvet čistoče svoje (NT, 51); kakti vsako drvo ima svoje korenje, steblo, koru, svrsi?, listje, cvetje i sad (NT, 83); i cvetjem okinčeno (NT, 87); i cvetje koja vsaki veter lahko otrese (NT, 87); i cvetje rode (NT, 87); ne mora cvetja vnogo menje sada pogubiti (NT, 96); cvetje moje je sad poštenja (NT, 96); pogubivši prelepi cvet čistoče svoje (NT, 120); sedajuč po vsakojačkem cvetju (NT, 157); na spodobu zemlje koja rodi vsakojačke travice, cvetja i korenja (NT, 160); divojčice cvet čistoče svoje pogubljeti (NT, 218); lepo i vugodno dišeče cvetje (NT, 244); neg da bi cvet čistoče svoje pogubil (NT, 264); občuval je mladi Jožef prelepi cvet čistoče svoje (NT,	14

		303);	
3.	črešnja	i drugo drago kamenje zobali kod črešnje (NT, 223);	1
4.	dinja	zagledavši jednu veliku dinju vu jednom steklu (NT, 317); kak je ona velika dinja čez tak malu luknjicu vu ono steklo dospela (NT, 317); kak je dinja odcvela (NT, 317); dinja pako greha ne na stol kralja nebeskoga, nego na gnoj peklenski hitčena bude (NT, 318);	4
5.	drevo	ni list iz dreva opasti ne more (NT, 77); kod vsako drevo nerodeče (NT, 83); ni jedna mi se ne vidi priličneša od dreva (NT, 83); človek je drevo naopak obrnjeno (NT, 83); kakti vsako drevo ima svoje korenje (NT, 83); drevje ima korenje (NT, 84); kod drevo od zemlje hranu svoju primlju (NT, 84); i kakti se dvoje fele drevja nahađa na zemlje (NT, 84); kojem drevam prispodobiti se mogu verni kršćeniki (NT, 84); među pitomemi drevi (NT, 84); i kaj se iz drevja neplodnoga (NT, 84); vsako drevo koje ne bude činilo sada dobroga (NT, 84); Ono drevo je početak zloga dela (NT, 84); Po drevu onom more se rezumeti (NT, 85); kaj se pak z podsečenem drevom čini (NT, 85); Vsako drevo koje ne rodi sada dobroga (NT, 85); Vsako drevo , budi ono visoko ali nisko (NT, 85); kod muž podsečeno drevo (NT, 85); koj želeje videti jedno takovo drevo (NT, 85); Videl sem i nut drevo na sredi zemlje (NT, 86); drevo veliko i jako (NT, 86); lepoga dreva (NT, 86); podsečete drevo (NT, 86); po kojem drevu zlamenuval se je on veliki kralj Nabukodonor (NT, 86); Vsako drevo , to je to vsaki živuči človek (NT, 86); govori od vsako dreva (NT, 86); vnoga dreva rode lep zvun sad (NT, 86); da jedno drevo lepo raste (NT, 87); Vsako drevo koje ne čini sada dobroga (NT, 87); Drevo koje ne čini (NT, 87); dosta da je drevo kada rodilo (NT, 88); kod zločesta dreva bili su podsečena (NT, 88); kod zločesto drevo (NT, 88); kod se god drevo debelo silum i teškočum	60

		podsekuje (NT, 88); kod drevo zločesto (NT, 89); kod tolika zločesta dreva rodeča sad (NT, 90); kod od drev svojih (NT, 92); niti ne hvali drevo koje lepo visoko i široko raste (NT, 92); takovo drevo je hvale i preštimanja vredno (NT, 92); Ne poznam vas za drevje moje (NT, 94); ovo zločesto drevo (NT, 95); kakti drevo koje od mladosti vsigdar je rodilo sad zločest (NT, 95); Tako i vi o prelepa dreva N.N. (NT, 95); o prelepa dreva (NT, 96); zmeđ vsega sadovnega drevja najprvo cvete (NT, 96); najprvo cvesti među ostalim drevjem (NT, 96); vsakojačka lepa dreva (NT, 96); vsako drevo koje ne rodi sada (NT, 97); kam drevo sliši (NT, 97); obesti na dreva (NT, 114); ni bilo moči drevja zmagati (NT, 114); i podignete je na ovo pres. križno drevo (NT, 120); na ovom križnom drevu vsega ranjenoga (NT, 139); nego iz prostoga dreva (NT, 143); ne more zločesto drevo dobroga sada roditi (NT, 154); iz svakoga dreva ... sad slobodno ješ (NT, 203); Iz dreva pako znanja dobra i zla naj sada jesti (NT, 203); sad ovoga prepovedanoga dreva (NT, 203); dva človeka butore drev na plečah svojih noseče (NT, 289); koju oni obesivši na drevo z paličem preteplju (NT, 292); i na križnom drevu raspetoga umoril (NT, 296);	
6.	figovo drevo (smokva)	nasledujte figovo drevo (NT, 96); da z figovem drevom budete od sebe mogli reči (NT, 96); nadejati se morete kod figovo drevo sekire smrti (NT, 96);	3
7.	grmje	ovce pasuče se po grmju (NT, 157);	1
8.	hajda (heljda)	da žito i hajdu mraz opali (NT, 179);	1
9.	herš	da jačmen, herš i pšenica po zime pozebe (NT, 179);	1
10.	hrast	pod sencum jednoga hrasta (NT, 44);	1
11.	hruška	nekoje divje, kod su hruške i jabuke (NT, 84); divje hruške i jabuke (NT, 91);	2
12.	jabuka	nekoje divje, kod su hruške i jabuke (NT, 84); divje hruške i jabuke (NT, 91);	2
13.	jačmen	da jačmen , herš i pšenica po zime pozebe	1

		(NT, 179);	
14.	kupinje	vide pred sobum ov put zagrađen z trnjem i kupinjem (NT, 333);	1
15.	mandala / mandalsko drevo (badem)	na spodobu mandalskoga dreva (NT, 96); mandala cvetuča (NT, 96);	2
16.	olika (maslina)	deržečega vu jednom kljunu oliknu mladicu zlatom obvit (NT, 71);	1
17.	palma	na spodobu jednoga dreva palme imenuvanoga (NT, 97); palma ako je friškum vodom zalejana (NT, 97);	2
18.	povertelje	znal je da voda ... žitek i povertelju pomuli i pokvari (NT, 160); da povertelje ali suša posuši (NT, 179);	2
19.	pšenica	da jačmen, herš i pšenica po zime pozebe (NT, 179);	1
20.	rožica	da pod zimskom snegom rožice cvetu (NT, 57); iz sebe rodili kod tulike rožice (NT, 96);	2
21.	žitek (pšenica)	žitek od velikoga deževja bil je poginul (NT, 219); žitku bude draga cena (NT, 219); drugo leto on žitek trikrat draže prodati (NT, 219-220); ves žitek je kupil (NT, 20); svojega žitka nazad kupovat (NT, 220); dohađal je žitka k ovomu skupcu kupuvat (NT, 220); da bi mu za nje žitka dal (NT, 220); da ako hoće žitka imati (NT, 220); ni zrna žitka ne dobe (NT, 220); za kaštigu na žitek njegov prositi (NT, 220); koji skriva žitek (NT, 221); koji žitku povećava cenu (NT, 221); koji skraćuje žitek ljuctvu vu potreboče (NT, 221); da bi mu na žitek njegov takve kukce poslal (NT, 221); koji bi mu on žitek ...zkončali (NT, 221); svojemi velikemi rogmi kupe žitka raztresaju (NT, 221); ne samo rogati voli kupe žitka zkončavaju (NT, 222); ves drugi žitek vse na jagmu zoblju (NT, 222); komu je draži bil žitek poljski (NT, 222); da se ne samo voli i kojni s njegovim žitkom goste (NT, 222); koje beštije žitek njegov jesu grizle (NT, 222); zbok pogubljenja žitka svojega (NT, 222); Kak ovu zapoved obderžavaju oni bogatci, kojem žužki i štakori žitek kvare (NT,	25

		237); kakov se žitak vu njega donese (NT, 244); marofe i štaglje žitkom vkup i z marhom požgal (NT, 288);	
22.	travica	Peto breme travic (NT, nepag. 3); koje travice postavil sem vu dve bremena (NT, nepag. 3); da bi vse ... travice pera (bile) (NT, 9); iščuči povoljnih travic za hranu (NT, 157); moraju se suhemi travicami ... krepit (NT, 157); na spodobu zemlje koja rodi vsakojačke travice , cvetja i korenja (NT, 160); dišeče i smrdeče, pekuče i bodeče travice (NT, 244);	7
23.	trn	da se z nogum na trn nabode (NT, 233); nabode se na trn noga (NT, 234); nabol se je na trn onoga siromaštva (NT, 234); najšpičasteše trnje more nogu tvoju mučiti (NT, 234); vide pred sobum ov put zagrađen z trnjem i kupinjem (NT, 333);	5
24.	trsje	da trsje tuča skonča (NT, 179);	1
25.	vinika (divlja loza)	vušla je pod jeden trs vinike (NT, 138); trs najmre vinični (NT, 139);	2
26.	žito	da žito i hajdu mraz opali (NT, 179);	1

Na temelju provedenog istraživanja florealnih leksema moguće je napraviti njihovu rang-ljestvicu, odnosno hijerarhiju prema čestotnosti njihova pojavljivanja u prvom dijelu *Hrane duhovne*, što je i učinjeno u *Tablici 2*:

Tablica 2 – Čestotnost pojavljivanja biljaka u Hrani duhovnoj

REDN I BROJ	ČESTOTNOST POJAVLJIVANJA	NAZIV BILJKE
1.	60	drevo
2.	25	žitak
3.	14	cvet
4.	7	travica
5.	5	trn
6.	4	dinja
7.	3	figovo drevo
8.	2	hruška, jabuka, palma, povertlje, rožica, vinika (divlja loza)
9.	1	citronsko drevo, črešnja, grmje, hajda, herš, hrast, jačmen, kupinje, mandala, olika, pšenica, trsje, žito.

U interpretaciju dobivenih rezultata može se krenuti od Zagrepčeva poimanja flore (ali i faune), u kojima on vidi *nijeme stvari* (NT, 135), koje su

često puta rječitije od samih riječi, zbog čega ih se lijepo može koristiti u propovjedničke svrhe. Koliko se i na koji način Zagrebec koristio ovim mogućnostima, istražujemo u tekstu koji slijedi.

*

Da bi se moglo odgovoriti na pitanje – imaju li sve *nijeme stvari* (i biljke i životinje) jednako značenje i funkcionalnu iskoristivost u propovjedničke svrhe ili se nekima, i to kojima, dodjeljuje više prostora i zaštite – dakle, da bi se moglo što jasnije odgovoriti na postavljena pitanja, donosimo u sažetu obliku spoznaje do kojih se došlo u istraživanju životinjskoga svijeta u *Hrani duhovnoj* (v. Šundalić, 2008: 171–205).

U *Hrani duhovnoj* se pojavljuje oko 60 različitih naziva za životinje. Njima se ne potvrđuje temeljni čovjekov odnos spram životinje, onaj materijalno-upotrebni koji podrazumijeva da su životinje čovjeku glavni izvor hrane, odjeće i sirovina (Visković 1996: 11). Životinjsko se ovdje javlja kao potreba „da bi se *definirao* čovjek, da bi se odredile unutrašnje granice ljudskoga“ (Visković 1996: 37), uz napomenu da se ovdje pod pojmom *čovjek* podrazumijeva u prvom redu *kršćanin* sklon grijehu. Da bi što zornije opisao njegove skrivene psihičke i moralne osobine, Zagrebec je češće posezao za divljim životinjama vlastita podneblja (navodi čak 35 različitih naziva: *črv, beštija, divji prasec, golub, golubica, gusenica, jastreb, jelen, kača, ašpiš, ljutica, tarantula, gavran, košuta, kragulj, kukac, lastovica, medved, miš, mol, mrcina, muha, mušica, orao, pčela, prepelica, ptica, ptičica, riba, štakor, vrabac, žužki, vučica, vuk, zajec*); na drugom su mjestu domaće životinje (navodi 18 naziva: *guska, hrt, janac, konj, kokoš, krava, mačka, osel, ovca, ovčica, pas, pišće, svinja, telac, vol, živinče, živina, žrebe*), na trećem su mjestu divlje životinje stranih podneblja (navodi 6 naziva: *oroslán, pantera, pav, balen, ris, zver*), a na četvrtom su mjestu fantastične životinje (*bažiliškuš, feniks, posoj*).

U odnosu na *carstvo Animalia*⁷ (svijet životinja) u *Hrani duhovnoj* istraživanje je pokazalo da mu pater Zagrebec vrlo često pripisuje negativne konotacije i njima zornijima čini određene loše, griješne postupke svojih neimenovanih slušatelja. Tako se u usporedbama kao *comparandum* najčešće pojavljuju divlje životinje vlastita podneblja (*beštija, kača, crv, štakor, moljac, miš, jastreb, vuk*, itd.), među kojima jedino *zmiji* (*kači*) pripisuje isključivo zlo; u odnosu na druge životinje postoji mogućnost da su u određenim situacijama čak i one bolje od griješna čovjeka.

⁷ Već su se u staroj Grčkoj živa bića dijelila na biljke i životinje „(...) ali moderna znanost ukazuje na postojanje polja temeljnog jedinstva biljnog i životinjskog svijeta, koje se najlakše vidi kod bičaća i algi, s osnovama u zajedničkom podrijetlu – zbog čega je Ernst Haeckel predlagao uvođenje trećeg carstva Protista u sistematizaciji života.“ (Visković 1996: 23)

Životinja se vrlo rijetko pojavljuje u pozitivnim i svojim svakodnevnim primarnim funkcijama (kao npr. u Plutarkusovoj priči, u kojoj se govori o konju koji je za jahanje /NT, 69/). Pozitivna su značenja gotovo podjednako vezana uz domaće i divlje životinje vlastita podneblja (*živina, guska, ovca, volovi, osel, golubica, beštija, ptice, ribe, mušica, vuk, pčela, lastavica*). Najčešće je riječ o suprotstavljenosti dvaju svjetova – prvi je životinjski, ispunjen dobrim namjerama i dobrim djelima, a drugi je ljudski, ispunjen zlom i lošim djelima. U navedenu kontekstu čak i one životinje uz koje se češće vezuju negativna značenja (*beštija, zvijer*) postaju pozitivna strana antiteze, jer je grješni čovjek još i od njih gori.

Za stvaranje nerealne zbilje propovjednik spretno koristi životinjski svijet, i to češće divlje životinje vlastita podneblja (*golub, muha, vrabac, mrcina, crv, kača, kača ašpiš, medvjed, divlja svinja, jelen, košuta, orao*). Nerealna se datost realizira aktiviranjem njihovih i pozitivnih (*konj, golub, vrabac*) i negativnih osobina (*mrcina, crv, kača, medvjed, divlja svinja, jelen, košuta*), i to tako da se realno tumači kao privid ili se stvarne životinjske vrste dovode u odnose koje ljudska zbilja ne potvrđuje. A novostvorena zbilja ima samo jednu zadaću – izazvati strah u čovjeku zbog težine ovozemaljskih grijeha. Jezovitost ispričanoga komentirali su već i drugi pozorni čitatelji Zagrepčevih propovijedi: „U Zagrepčevu djelu imamo naime toliko i takvih priča, koje nas svojim sadržajem sjećaju ne samo na naše narodne pripovijetke, nego su one i toliko jezovite, da neke od njih svojim nemilim opisom prelaze svaki prikaz strahota i u Danteovoj 'Komediji'.“ (Galinec 1935b: 71)

*

Istraživanje carstva *Plantae* (svijeta biljaka) u *Hrani duhovnoj* pokazuje da za Zagrepčeve propovijedi u usporedbi sa životinjskim svijetom biljni nije izrazito razlikovno sredstvo: siromašno je i vrstovno i prema čestotnosti pojavljivanja, a i zastupljenost je neujednačena - u nekim se propovijedima ne pojavljuje niti jedan florealni leksem, dok se u nekima drugim autor njima vrlo obilato služi.⁸

U *Hrani duhovnoj* pojavljuje se preko dvadeset biljnih naziva (*citronsko drevo, cvet, črešnja, dinja, drevo, figovo drevo, grmje, hajda, herš, hrast, hruška, jabuka, jačmen, kupinje, mandal, olika, palma, povertlje, pšenica, rožica, žitek, travica, trn, trsje, vinika, žito*), s oko 140 potvrda u tekstu, od kojih gotovo polovica otpada na opću imenicu *drvo*, koja se stoga i nalazi na prvom mjestu prema čestotnosti pojavljivanja. Navedeno je dobrim dijelom

⁸ Prvi slučaj potvrđuje propovijed „Na dan S.Trojstva“ (NT, 1–12), a drugi slučaj potvrđuje propovijed „Sedma nedelja po Trojakeh“ (NT, 83–97), u kojoj su preko 60 puta ispisani određeni florealni leksemi.

određeno sadržajem perikope, pa tako na primjer nakon uvodnih rečenica za sedmu propovijed – *Kod vsako drevo nerodeće dobroga sada podsekuje se i vu ogenj postavlja, tak i G.Bog svakem grešnikom prez sada dobrih del čini* (NT, 83) – slijedi tekst u kojemu se biljni leksemi navode više od 60 puta. Riječ je najčešće o uopćenim nazivima (*drevo*, znatno manje *cvet*, *travica*), na čije pojavljivanje u tekstu otpada gotovo dvije trećine svih potvrda, što znači da se na ostalih dvadesetak biljnih vrsta odnosi nešto manje od 40 potvrda u tekstu.

Zagrepčev biljni svijet pokazuje svoju veliku oslonjenost na biblijsku floru, o kojoj Nikola Visković kaže. „Uistinu, od svih drevnih vjerskih knjiga, Sveto pismo je ono koje najčešće imenuje biljke – oko 110 vrsta, s pedesetak vrsta stabala i grmova. A od svih stabala najviše se spominje velebitni i miomirisni cedar, sedamdeset puta, i upravo na tome se temelji trajna karizma toga stabla u zapadnoj simbolici.“ (Visković 2001: 347) Oslonjenost Zagrepčevih propovijedi na biblijsku floru istražili smo posredno, uspoređujući je s biljnim svijetom u lekcionarima i evanđelistarima Nikole Krajačevića (*Sveti evangeliomi*, 1651.), Ivana Bandulavića (*Pištrole i evanđelja priko svega godišta novo istomačena*, 1739.), Emerika Pavića (*Epistole i evanđelja*, 1808.), Kaja Agjića (*Štijenja poslanica i evanđelja*, 1865.) i Nikole Voršaka (*Čitanja i evanđelja*, 11878.).⁹ Zajednički su im sljedeći nazivi: *drevo*, *cvet*, *travica*, *trn*, *figovo drevo*, *palma*, *povertlje*, *kupinje*, *mandala*, *olika*, *pšenica*, *trsje*, *žito*,¹⁰ dok se Zagrepčev lokalni kolorit može iščitati iz naziva biljaka kao što su: *dinja*, *hruška*, *jabuka*, *črešnja*, *hajda*, *jačmen*.

U usporedbi sa životinjskim svijetom ove propovijedi pokazuju da je biljni svijet korišten gotovo isključivo u prenesenom, i to pozitivnom značenju. Kao primjer uključenosti biljnoga svijeta u tekst u njegovu neprenesenu značenju javlja se tek poneka antiteza (npr. nekada su Židovi okrunili Isusa trnovom krunom, a danas ga slave i kite vjencima *cvetja* /NT, 21/), a i negativne su konotacije sporadične i jednostavne, bez razvedenih usporedbi homerovskog tipa. Riječ je najčešće o sažetim, poslovičnim rečenicama kojima se naglašava neka loša moralna osobina čovjekova (*ne more zločesto drevo dobroga sada roditi, ar sin kaj vidi otca činiti to i on čini* /NT, 154/).

Biljka kojom se u prenesenu značenju može najviše govoriti o čovjeku (ne)kršćaninu, prema Zagrepčevu je mišljenju – *drvo* (*drevo*) – za što argumentaciju nalazi i u *Svetom pismu*, i u crkvenih proroka i učitelja, ali i kod filozofa Platona koji, citirano prema Zagrepču kaže: *Homo est arbor inversa*.

⁹ Rezultati istraživanja biljnoga svijeta lekcionara navedenih pisaca nalaze se u mojoj knjizi *Kroz slavonske libarice* (Osijek, 2005).

¹⁰ U najzanimljivije i najznačajnije raslinstvo u *Bibliji* Nigel Hepper navodi: pšenicu, palmu, mirtu, smokvu, badem, maslinu, vinovu lozu, lan, libanski cedar, šipak, hrast, šaš, korijandar, tamjan, rutvicu, trnje i korov (Hepper 1989: 97–100)

Človek je drevo naopak obrnjeno, (...). (NT, 83) Nakon ovakve konstatacije slijedi jedna od rijetkih razvedenih usporedbi¹¹ u kojoj je *drvo* pojam s kojim se uspoređuje (*comparand*), *čovjek kršćanin* pojam koji se uspoređuje (*compare*), a *tertium comparationis* govori o sličnostima koje propovjednik nalazi među njima:

Jesu vnoge i neizbrojene stvari i stvorenja Božja kojim se more vsaki živući ter najmre kršćeni človek prispodobiti, ali zmed vseh stvarih od kojeh sem ja čtel kaj moje žive dni, ni jedna mi se ne vidi priličneša od dreva i to mi potrduje na samo S. pismo, s. proroki i navučitelji cirkveni, nego i poganinski mudri, kod je bil Plato filozofus, koji veli: Homo est arbor inversa. Človek je drevo naopak obrnjeno, ar kakti vsako drevo ima svoje korenje, steblo, koru, sversi, listje, cvetje i sad; tak more se reči od človeka, kojega glava je koren, steblo je telo, kora je kosa, sversi jesu ruke, listje i sad jesu dobra ali zla dila. Drevje ima korenje vu zemlje, dobri pako ljudi imaju proti nebu obrnjeno, odkud oni kod drevo od zemlje hranu svoju primlju; zločesti pako ljudi obračaju korenje svoje proti zemlje, ne misleč, ne želeč, niti ne iščuč drugo nego veselja i nasladnosti zemeljska, vremenitna i hipna; ne marajuči se, niti ne skrbeti za nebeska vekovečna. I kakti se dvoje fele drevja nahađa na zemlje, nekoje pitomo, nekoje divje kod su hruške i jabuke, pitome koje rode lep, sladek i smahen sad za vsaki gospocki stol, divje pako rode sad žuhek i kisel, ne za ljudi nego za živinu prikladen, kojem drevam prispodobiti se mogu verni kršćeniki i krivoverniki. Među pitomemi drevi takaj nahađaju se nekoja plodna, nekoja neplodna. Tak i med kršćeniki nahađaju se nekoji ljudi plodni z dobremi deli, nekoji neplodni, i kaj se iz drevja neplodnoga i divjega čini od gospodara njihovoga, to se čini iz krivovernikov i prez dobreh del kršćenikov, da se najmre podsekuju i vu ogenj postavljaju, (...). (NT, 83-84)

U navedenoj razvedenoj usporedbi razvidno je sljedeće: *drevo naopak obrnjeno* = čovjek; *koren* = glava; *steblo* = tijelo; *kora* = koža; *listje i sad* = dobra ili zla djela; *korenje proti nebu obrnjeno* = dobri ljudi; *korenje proti zemlje obrnjeno* = zločesti ljudi; *pitomo i divje drevje kod su hruške i jabuke* = vjerni kršćani i krivovjerci; *pitoma su drevja plodna i neplodna* = ljudi plodni čine dobra djela, a neplodni ne čine; *neplodno i divje drevo se podsekuje i u oganj postavlja* = kršćanin bez dobrih djela i krivovjerac idu u pakleni oganj; *dobar sad* = dobro djelo; itd.).

¹¹ O pojmu razvedene usporedbe pisali su posebice Skok (1950), Fališevac (1995), Kravar (1995).

Na kraju ove propovijedi bogatog herbarija propovjednik određenoj skupini ljudi prispodobljuje određene biljne vrste i to na sljedeći način:

- redovnici (*redovne persone*) su kao *mandalsko drevo*, jer ono tj. badem najranije cvjeta, a redovnici moraju biti među prvima koji donose svijetom istinu o Bogu. Oni su (...) *cvetući svetu i rodni nebu na spodobu mandalskoga drevja koje zmeđ vsega sadovnega drevja najpervo cvete, tak i vaša dužnost je najpervo cvesti međ ostalem drevjem vu ternacu s. cirkve zasajenom. Mandala cvetuča mora jošće veliku zimu, vetre i godine mrzle podnesti, cvetuča vendar ostaje i plemenit sad donáša. Tak i vsaka redovna persona mora vnoge suprotivčine od tela, sveta i vruga pretrpeti, ali zato ne mora cvetja vnogo menje sada pogubiti.* (NT, 96);
- braćni drugovi (*zakonski ljudi*) su kao *figovo drevo*, jer ono, tj. smokva dva puta donosi dobar plod, kao muž i žena djecu. Zato im propovjednik savjetuje da nasljeđuju (...) *figovo drevo kojega cvet je prvi sad, potlam pak drugi sad rodi, tak činete i vi (...).* (NT, 96);
- mladići i djevojke (*mladenci i divojke*) su kao *mladice vlične*, okrenuti prema nebu, a ne prema zemlji, jer trebaju vidjeti samo nebesko veselje. Oni su *Kakti mladice vlične vsigdar zelene po letu i po zime, cvetete jošće vu mladosti i rodete sad kod vlične mladice čine, živući vu pokornosti, pobožnosti, čistoće i poniznosti, ne nagibljete se proti zemlje, nego izraven proti dike nebeske rastete, vsigdar bolje premišljavajuč lepotu i veselje nebesko vekovečno, neg čalarnosti i nasladnosti hipne sveta ovoga.* (NT, 97);
- a udovice su kao *palme*, koje ne smiju biti zalivene svježom vodom, jer će uginuti, a tako se ni udovica ne smije odati nasladnostima, ne smije se „friškati“ zemaljskim ugodama, jer će umrijeti: *Palma ako je friškum vodum zalejana, počne pogibati i sušiti se. Tak i vi ako se budete friškale s nasladnostmi sveta ovoga, počnete taki pogibati vu milošće Božje, (...).* (NT, 97).

U ostalim situacijama propovjednik biljne lekseme koristi na manje kompliciran način, što potvrđuju sljedeći primjeri:

- biljni leksem (*cvet, olika, trn, dinja*) simbolizira određenu vrijednost ili stanje (duševnu čistoću, mir, siromaštvo, rast grijeha). Na primjer: gospodičnu Aleksandru krasi krjepost duševne čistoće, tj. *prelepi cvet čistoće* (NT, 51), isto kao i Jožefa, sina patrijarka Jakopa, koji bježi iz kraljičine postelje kako ne bi izgubio *cvet svoje čistoće* (NT, 264); na jednoj strani kovanice Maksimilijana Cezara grančica *olike/masline* simbolizira mir (NT, 71); *trn* simbolizira siromaštvo /NT, 234/; rast *dinje* simbolizira rast grijeha (NT, 317-318).

- propovjednik koristi određeni biljni leksem kako bi svojem sluša-
teljstvu objasnio s kakvim se sve velikim teškoćama susreće u tu-
mačenju kršćanskih istina, pa kaže da bi prije objasnio vjerniku ka-
ko pod snijegom *rožice cvetu*, nego što bi mu objasnio Božju zapo-
vijed o potrebi traženja oprosta od svojih bližnjih.
- biljni leksem može biti sastavnica poslovičnog iskaza, koji je u
funkciji tumačenja i približavaja vjernicima određenih kršćanskih
istina (npr. o Božjoj sveprisutnosti govori i sintagma u kojoj se ka-
že da bez Njegova znanja *ni list iz drva opasti ne more* /NT, 77/).
- biljnim se leksemima ponekad iskazuje i topos neizrecivosti (npr.
da su sve *travice* pera za pisanje, ne bi se mogla opisati ljepota lica
Božjega /NT, 9/).
- zatim, propovjednik koristi i postupak nizanja realističkih opisa
sporadičnih, ali uobičajenih pojava u prirodi, kako bi pojasnio od-
ređene postupke Svevišnjega. Naime, različite vremenske nepogo-
de (suša, tuča, poplava, mraz) mogu ponekad uništiti i biljke i živo-
tinje, a čovjek se sjeti zazvati Boga u pomoć tek kada je već za sve
kasno, te mu On stoga i ne pomaže. Ako On kroz neko vrijeme čini
čovjeku dobro, a on-čovjek Mu (Bogu) je nezahvalan za to, u odre-
đenom će trenutku nastati „nepogoda“, tj. izostat će Njegovo do-
bročinjenje. Vjerniku se navedena logika i izostanak Božjega do-
bročinjenja približava domaćim koloritom (*jačmen, herš, pšenica,*
žito, hajda, povertelje):

Pripeti se da letina zmanka, da najmre jačmen, herš i pšenica po
zime pozebe, da žito i hajdu mraz opali, da sadovje gusenice pokva-
re, da trsje tuča zkonča, da povertelje ali suša posuši, ali povodnja
pomuli, da na živinu kuga dojde, da očivesti glad postane, od koje-
ga ljuctvo pogibajuč, moli se G.Bogu, hodi po cirkvah na procesi-
jah, kriči na ves glas: Gospone, smiluj se! Kristus, smiluj se! Go-
spone, vsliši nas! Kristus, vsliši nas! Ali vse zaman, ar prez hasni i
prez pomoči čini se G.Bog gluhoga na prošnje. Odkud to, zakaj to?
S. Thomas od Aquine tomu daje zrok ovakav (...). Ako Dobročini-
telj za dobročinenja večkrat ponovljena nezahvalnost primlje, mora
prestati dobročiniti. (NT, 179)

* * *

U pisanju svojih propovijedi Štefan Zagrebec nije, dakle, poklanjao na-
ročitu pozornost biljnome svijetu, ni u odnosu na brojnost, ni u odnosu na če-
stotnost, ni u odnosu na lokalni kolorit. Autor mu je pristupao jednostrano –
stavio ga je u funkciju prikazivanja, uglavnom, pozitivnih osobina (duševne

čistoće, Božje pravednosti), čemu su poslužili i neki poslovični iskazi, odnosno topos neizrecivosti.

4.

Istraživanje flore (i ovdje nešto manje faune) u propovijedima Štefana Zagrepca pokazalo je da je riječ o žanru u kojemu su životinje znatno više zastupljene (oko 60 naziva za životinje) u odnosu na biljke (preko 20 naziva za biljke), i to kako u odnosu na brojnost vrsta tako i u odnosu na čestotnost pojavljivanja (biljni je svijet upola manje zastupljen). Pri tome dolazi do izražaja propovjednikova sklonost izrazito ozbiljnome diskursu, jer se niti jedan leksem ne pojavljuje u kontekstu smijeha. Florealni se i faunistički leksemi pojavljuju gotovo redovito u prenesenu značenju, a tek sporadično i u svom primarnom, što nalaže poetika propovjedničkoga žanra. Naime, sve priče u kojima se kao glavni akteri pojavljuju određene biljke (i životinje) nemaju smisao unutar granica ispričanoga, nego tek u kontekstu propovjednikova tumačenja određenih vjerskih istina. Nakon ispričane *pelde* ili *hištorije* slijedi aplikacija, primjena na određeni segment kršćanskoga života i transformaciju neprenesenog u preneseno značenje. U tekstu se ono najjednostavnije ostvaruje dodavanjem pridjeva *paklenski* (*peklenski*) određenom biljnom (ili životinjskom) leksemu, odnosno uz pomoć usporedbe, razvedene ili nerazvedene. Tako, na primjer, *dinja* postaje *peklenska dinja* (NT, 318), a *kača* postaje *peklenska kača* (NT, 48).

Životinjski svijet osim što vrstovno i čestotno nadmašuje svijet rastlinja u *Hrani duhovnoj*, on je i značenjski raznovrsniji, jer se uz njega ne vezuju samo pozitivne konotacije, kao što je to u slučaju biljnoga svijeta, nego su vrlo česte i negativne, ali i one kojima se gradi nestvaran svijet. Upravo se stoga uz životinjski svijet češće vezuje nelagoda, prijetnja i strah, te je u njemu vrlo malo umanjenica (susrećemo tek tri faunističke umanjenice: *ptičica*, *ovčica*, *pišče*), dakle onih oblika koji su bili vrlo omiljeni u hrvatskoj renesansnoj pastoralno-idiličnoj drami (u kojoj su upotpunjavali osjećaj ugone), odnosno u komediji (u kojoj su upotpunjavali drugačiju ugonu – hedonizam).

U *Hrani duhovnoj* propovjednik, nadalje, ne krije svoje sklonosti prema lokalnome. Tako autor na više mjesta u tekstu ističe *Horvatcki orsag*, zatim njegove običaje (*Navada je vu našem najmre Horvatckom orsagu z kraguljem prepelice loviti (...)* /NT, 181/), ali i njegove životinje i biljke. Lokalni kolorit otkrivaju posebno imenovane ptice: *golub*, *golubica*, *jastreba*, *karvan* /*gavran*, *kragulj*, *lastovica*, *orao*, *vrabac*), odnosno biljke: *dinja*, *hruška*, *jabuka*, *črešnja*, *hajda*, *vinika*, *jačmen*.

Kada se propovijed kao izrazito *poslušna žanr* (S. P. Novak), primarno određen izravnim obraćanjem slušateljstvu, usporedi s faunom nekih drugih žanrova 16. i 17. stoljeća (lirika, pastoral, komedija, naracija u stihu, npr.),

onda se uočava da i propovijed pokazuje veću sklonost prema općim nazivima, pa se tako na visoko pozicioniranim mjestima nalazi *zvijer* ili *beštija*, koja kontekstom dobiva drugačija značenja. U odnosu na floru situacija je bitno drugačija: u renesansnoj lirici, pastoralu, komediji, naraciji u stihu prvo mjesto naizmjenično pripada *cvijetu* (v. Srdoč-Konestra 2002: 1-16) ili *travi*, dok se u Zagrepčevoj *Hrani duhovnoj* kao prvorangirani leksem nalazi *drvo*, potvrđujući na taj način svoju bitnu oslonjenost na biblijski biljni svijet, u kojemu stabla imaju veliko značenje, odnosno Zagrebec tako pokazuje svoju odmaknutost od petrarkističkog florealnog nasljeđa.

Naše istraživanje flore, i nešto manje faune, u propovijedima prvog dijela *Hrane duhovne* iz 1734. godine Štefana Zagrepca potvrdilo je, dakle, da „religioznom čovjeku Priroda nikada nije isključivo 'prirodna' “ (Visković 2001: 294).

Literatura

- AB. 1985. Evangelistar, Lekcionar. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* [ur. Anđelko Badurina]. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost, 225, 375–376.
- Cansdale, George. 1989. Ptice i druge životinje. *Biblijski priručnik. Mala enciklopedija* [ur. David i Pat Alexander]. Zagreb : Kršćanska sadašnjost-Grafički zavod Hrvatske, 101–103.
- Delimo, Žan (Jean, Delumeau). 1986. *Greh i strah: stvaranje osećanja krivice na Zapadu od XIV do XVIII veka*, I [prev. Zoran Stojanović], Novi Sad : Književna zajednica Novoga Sada-Dnevnik, 499 str.
- Dukat, Vladoje. 1944. *Sladki naš kaj: ogledi iz stare kajkavske književnosti*, Zagreb : Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, 309 str.
- Fališevac, Dunja. 1995. „Figura u epu (Na primjeru Marulićeve JU-DITE)“. *Tropi i figure* [ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac]. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti, 399–425.
- Galinec, Franjo. 1935a. „Ezopova basna u hrvatskoj kajkavskoj književnosti XVII i XVIII stoljeća“, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Knjiga XXX, Svezak 1, 32–46.
- Galinec, Franjo. 1935b. „J.Habdelić, T.Brezovački, Š.Zagrebec“, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Knjiga petnaesta, Sveska prva i druga, 64–74.
- Galinec, Franjo. 1936. „Prilozi za motiv 'nesretna i gonjena djevojka' u kajkavskoj književnosti XVIII stoljeća“, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Knjiga XXX, svezak 2, 1-16.

- Galinec, Franjo. 1934/1935. „Prilozi za povijest hrvatske književnosti u XVII. i XVIII. stoljeću. 'Loci communes' – u pričanju starijih hrvatskih pisaca“, *Nastavni vjesnik*, Knj. XLIII, sv. 1. i 2., sv. 3. i 5., 28–37. i 127–142.
- Georgijević, Krešimir. 1969. *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb : Matica hrvatska, str. 324.
- Hadrovics, László. 1982. „Štefan Zagrebec – kajkavski umjetnik kompozicije i stila“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 169–179.
- Hepper, Nigel. 1989. „Raslinstvo u Bibliji“. *Biblijski priručnik. Mala enciklopedija* [ur. David i Pat Alexander]. Zagreb : Kršćanska sadašnjost-Grafički zavod Hrvatske, 97–100.
- Januš, Ivančica. 1994. „Kajkavska barokna propovijed kapucina Štefana Zagrepca“, *Kaj*, 27, 2, str. 27–40.
- Kravar, Zoran. 1995. „Estetika tropa“. *Tropi i figure* [ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac]. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 75–103.
- Krušelj-Vidas, Ines. 1999. „**Hrana duhovna** Štefana Zagrepca: uz 330. obljetnicu rođenja Matije Markovića poznatijeg kao Štefan Zagrebec“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 5, 2, 125–142.
- Pajur, Franjo. 2004. „Štefan Zagrebec i barokna propovjedna književnost“, *Kaj*, 37, 6, 35–59.
- Skok, Petar. 1950. „O stilu Marulićeve JUDITE“, *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450-1950* [ur. Josip Badalić i Nikola Marjanić], Zagreb : Djela JAZU, Knjiga 39, 165–241.
- Srdoč-Konestra, Ines. 2002. Flora *Ranjinina zbornika*, *Fluminensia*, 14, 1, 1–16.
- Šojat, Olga. 1978. „Štefan Zagrebec (1669-1734)“, *Forum*, XVII, 6, 1091–1121.
- Šundalić, Zlata. 2005. *Kroz slavonske libarice: rasprave o nabožnoj književnosti u Slavoniji*, Osijek : Ogranak Matice hrvatske Osijek, str. 257.
- Šundalić, Zlata. 2005. „Na tragu Rešetarove podjele Držićevih djela“. *Zbornik o Milanu Rešetaru književnom kritičaru i filologu* [ur. Tihomil Maštrović]. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 125–142.
- Šundalić, Zlata. 2003. „Životinja i hrvatska renesansna pastoralno-idilična drama“. *Krležini dani u Osijeku 2002: žanrovi u hrvatskoj dramskoj književnosti i struke u hrvatskom kazalištu* [ur. Branko

- Hećimović]. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU etc., 18–49.
- Zlata Šundalić. 2008. „Životinjski svijet u propovijedima Štefana Zagrepca“, *Bogoslovska smotra*, LXXVIII , 1, 171–205.
 - Visković, Nikola. 2001. *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici*, Zagreb : AntiBarbarus, str. 848.
 - Visković, Nikola. 1996. *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*, Split :Književni krug Split, str. 518.

Zlata ŠUNDALIĆ

THE EMPIRE OF PLANTAE IN THE NARRATIVE GENRE

In the focus of interest of this paper is the 18th century kajkavian prose. The authors in question are kajkavian religious storytellers who by writing/telling their sermons also became prose-writers, since in their *spiritual conversations* they also included various stories, anecdotes and fairytales – frequently with fantastic elements. Such prose was first written in the 17th century by Juraj Habdelić, and in the 18th century it was produced by authors such as: Juraj Mulih, Štefan Zagrebec, Štefan Fuček, and others. In this paper, special attention will be paid to sermons written by Štefan Zagrebec (Zagreb, 1669 – Zagreb, 1742), a kajkavian preacher and storywriter. Since his only work – *Pabulum spirituale ovium christianarum... / Hrana duhovna, ovčic keršćanskeh...* – was published in 5 books (volume I in Zagreb in 1715, volume II in Klagenfurt in 1718, volume III in Zagreb in 1723, volume IV in Zagreb in 1727 and volume V in Zagreb in 1734) comprising more than 3000 pages, in this paper the author will discuss only the last, fifth book from 1734. In this paper the poetics of sermons written by Zagrebec will also be researched, with a special emphasis on the plant.

Key words: *kajkavian storytellers, Štefan Zagrebec, Pabulum spirituale, sermon, a plant*